

УДК [378.147:37.011.3-051]:39

**ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА
МОДЕЛІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
НА ЗАСАДАХ ПОРІВНЯЛЬНОЇ ЕТНОПЕДАГОГІКИ**

К. А. Юр'єва

*Харківський національний педагогічний університет
імені Г. С. Сковороди (Харків, Україна)
E-mail: yuryeva.ka@i.ua*

**EXPERIMENTAL VERIFICATION OF THE MODEL OF FUTURE
PRIMARY SCHOOL TEACHERS' PROFESSIONAL PREPARATION
ON THE GROUNDS OF COMPARATIVE ETHNIC PEDAGOGICS**

K. A. Yuryeva

*H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
(Kharkiv, Ukraine)*

Експериментально перевірено модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки і педагогічні умови її реалізації, до яких віднесено: 1) конструювання змісту етнопедагогічної підготовки на основі порівняльно-зіставного ознайомлення майбутніх учителів початкових класів з традиційною педагогічною культурою різних народів і його реалізації в процесі вивчення курсу порівняльної етнопедагогіки та інтеграції до програм інших дисциплін навчального плану підготовки фахівців початкової освіти, педагогічних практик, позанавчальної та науково-дослідної діяльності студентів; 2) добір та реалізацію широкого спектра інноваційних форм, методів і прийомів роботи: інтерактивних, тренінгових, гейміфікаційних, проектних, спрямованих на комплексне формування всіх складників готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства – особистісно-психологічного, когнітивного, процесуально-діяльнісного; 3) створення в педагогічному виші освітнього середовища міжкультурного спілкування, організації взаємодії студентів, науковців, освітян, громадських організацій національних меншин

з метою дослідження традицій виховання в різних культурах і творчого використання народнопедагогічного досвіду в освітньому процесі сучасних навчальних закладів.

Аналіз результатів експериментального дослідження засвідчив дієвість виявлених педагогічних умов та уможливив висновок, що найбільш ефективною є комплексна реалізація одночасно всіх трьох педагогічних умов.

Ключові слова: майбутній учитель початкової школи, професійна підготовка, порівняльна етнопедагогіка, модель, готовність, професійна діяльність, етнокультурне різноманіття, засади, педагогічні умови.

Yuryeva K. A. Experimental verification of the model of future primary school teachers' professional preparation on the grounds of comparative ethnic pedagogics.

There have been experimentally verified model of future primary school teachers' professional preparation on the grounds of comparative ethnic pedagogics and pedagogical conditions of its implementation, to which there have been referred: 1) constructing the contents of the ethnic-pedagogical preparation on the basis of comparative-contrastive acquaintance of future primary school teachers with cultures of different peoples and their realization in the process of studying the course of comparative ethnic pedagogics and integration into the program of other subjects of the curriculum for preparation of specialists in primary school education, pedagogical practices, extra-school and scientific-research activities of students; 2) selection and realization of a wide range of innovational forms, methods and techniques: interactive, training, gamificational, project, directed on to the complex formation of all readiness components of future primary school teachers for professional activity in the terms of ethnic cultural diversity of the modern society – personal-psychological, cognitive, processional-active; 3) creation of an educational environment for intercultural communication in a pedagogical university, organization of interaction of students, scientists, educationalists, public organizations of national minorities with the aim of researching of educational traditions in different cultures and creative use of folk pedagogical experience in the educational process in the modern educational establishments.

The experimental research results analysis has proved efficiency of the revealed pedagogical conditions and made possible the conclusion that the most efficient one is the complex simultaneous realization of all three pedagogical conditions.

Key words: a future primary school teacher, professional preparation, comparative ethnic-pedagogical model, readiness, professional activity, ethnic cultural diversity, grounds, pedagogical conditions.

Постановка проблеми. Затверджена в 2015 р. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [2] ґрунтується на визнанні того, що в Україні складається єдина українська політична нація, та виходить з ідеї об'єднання різних народів, національних та етнічних груп, які проживають на території України, довкола ідеї української державності, українського громадянства, що виступають загальними надбаннями, забезпечують їхній всебічний соціальний та культурний розвиток. А тому вкрай важливо забезпечити усвідомлення учнями культурної різноманітності, толерантне ставлення до інших культурних

цінностей, розуміння історичних витоків регіональних та національно-мовних особливостей України.

Концепція передбачає низку принципів, на яких має вибудовуватися національно-патріотичне виховання. Серед таких: *принцип національної спрямованості*, що передбачає формування поваги до культури всіх народів, які населяють Україну; *принцип полікультурності*, який передбачає інтегрованість української культури в європейський та світовий простір, створення для цього необхідних передумов: формування в дітей та учнівської молоді відкритості, толерантного ставлення до відмінних ідей, цінностей, культури, мистецтва, вірувань інших народів; здатності диференціювати спільне і відмінне в різних культурах, спроможності сприймати українську культуру як невід'ємну складову культури загальнолюдської [2].

Виконати це актуальне соціальне замовлення спроможний лише вчитель, який сам здатний до ефективної професійної діяльності в умовах етнокультурно строкатого соціуму. Особливо це стосується вчителя початкової школи, який стоїть біля самих витоків формування особистості молодого громадянина України.

Аналіз основних досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Нам відомі окремі праці, в яких зроблено спроби окреслити теоретико-методологічні та психолого-педагогічні засади формування готовності вчителя до професійної діяльності в умовах етнокультурно розмаїтого суспільства (Л. Волик, Є. Чорний, V. Bedeković, D. Bender-Szymanski, A. Lanfranchi та ін.). Однак, по-перше, аналіз професіограм, чинних освітньо-кваліфікаційних характеристик та освітньо-професійних програм, навчальних планів і програм навчальних дисциплін педагогічних вишів і закладів післядипломної педагогічної освіти України дає підстави для висновку, що сьогодні відсутні системні спроби вирішення проблеми підготовки педагогічних кадрів до роботи в умовах етнокультурного розмаїття сучасного суспільства. По-друге, більшість науковців традиційно залишаються в межах розробки змісту полікультурної освіти, розширення полікультурної обізнаності особистості, формування полікультурної/міжкультурної компетентності учня/студента.

Останнім часом з'являються праці, присвячені етнопедagogічній підготовці фахівців різних галузей: педагогів (Л. Берсенєва, Г. Давлекамова, О. Давидова, Т. Дзюба, О. Кузнецова, О. Пономарьова, І. Попова, О. Ткаченко, С. Федорова, М. Харитонов, Г. Хулхачієва,

Т. Чикалова, В. Штикарьова та інші), соціальних працівників (Д. Іванов, Р. Комраков, Н. Максимова), військовослужбовців (О. Гомонюк, Ю. Красильник), майбутніх медичних працівників (Л. Петрова).

Разом із тим, практика засвідчує наявність в освітньому просторі України низки суттєвих *суперечностей*:

1) *на концептуальному рівні сучасної освіти*:

– між необхідністю виховання молодого покоління українців як представників модерної української політичної нації співгромадян різного етнічного походження та переважанням у масовій свідомості орієнтацій на застарілу концепцію «титульної» етнонації та моноетнічної держави;

– між культурним різноманіттям населення України та недостатньою увагою сучасної національної системи освіти до проблеми підготовки молодого покоління до життєдіяльності в умовах етнокультурно строкатого суспільства;

2) *на соціально-педагогічному рівні*:

– між суспільним запитом на педагогічні кадри, які здатні до ефективної професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства, та відсутністю чітких освітніх стратегій такого напрямку підготовки вчительських кадрів;

– між соціальним запитом на вчителя, здатного до професійної діяльності в умовах етнокультурно строкатого соціуму, та високим рівнем побутової ксенофобії населення і, зокрема, педагогів;

3) *на теоретико-методичному рівні*:

– між етнокультурною строкатістю контингенту переважної більшості навчальних закладів та неготовністю педагогів до врахування у своїй діяльності етнокультурних особливостей учнів і використання багатой спадщини народної педагогіки різних етносів;

– між необхідністю адаптації майбутніх педагогів до сучасних реалій багатокультурного освітнього простору та романтизацією минувшини, монокультурною замкненістю переважної частини навчально-методичних матеріалів народознавчої і народнопедагогічної спрямованості;

– між необхідністю науково обґрунтованого підходу до створення моделі та науково-методичного супроводу процесу формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства та псевдонауковістю, спекулятивно-

ідеологізованим змістом певної частини наявних публікацій і методичних рекомендацій [17].

Нами розроблено й теоретично обґрунтовано модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки, реалізація якої має спрямовуватись на формування у студентів готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства [13].

Метою статті є висвітлення ходу та аналіз результатів експериментальної перевірки розробленої і теоретично обґрунтованої моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки.

Виклад основного матеріалу. На різних етапах дослідження в експериментальній роботі брали участь 1030 студентів педагогічних вишів, а також на етапі пілотного експерименту – 1660 учителів початкових класів з різних регіонів України [7]. Така широка база дослідження дозволяє говорити про репрезентативність вибірки і статистичну достовірність результатів експерименту.

Експериментальна перевірка передбачала реалізацію трьох варіантів моделі: 2004–2006 рр. – I варіант, 2007–2009 рр. – II варіант, 2010–2014 рр. – III варіант – і охоплювала три етапи педагогічного експерименту: констатувальний – для визначення початкового рівня сформованості у студентів складників готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства і на цій основі формування експериментальних і контрольних груп; формувальний, що полягав у реалізації моделі професійної підготовки майбутніх учителів на засадах порівняльної етнопедагогіки; контрольний – для визначення динаміки рівнів сформованості в студентів готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурно строкатого соціуму та статистичної обробки й аналізу результатів педагогічного експерименту.

Участь в експерименті розпочиналася з першого семестру II курсу, коли студенти експериментальних груп вивчали курс порівняльної етнопедагогіки, включений до варіативної частини навчального плану [див. таблицю 1].

На констатувальному та контрольному етапах експерименту вимірювання рівнів сформованості готовності майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства здійснювалось із застосуванням дібраного комплексу

Таблиця 1

Контингент учасників експерименту

	І варіант реалізації моделі				ІІ варіант реалізації моделі				ІІІ варіант реалізації моделі			
	Групи Е		Групи К		Групи Е		Групи К		Групи Е		Групи К	
	Індекс групи	Кількість учасників	Індекс групи	Кількість учасників	Індекс групи	Кількість учасників	Індекс групи	Кількість учасників	Індекс групи	Кількість учасників	Індекс групи	Кількість учасників
2004–2006	Е _{1.1}	76	К _{1.1}	42								
2005–2007	Е _{1.2}	72	К _{1.2}	46								
2006–2008	Е _{1.3}	73	К _{1.3}	44								
2007–2008					Е _{2.1}	69	К _{2.1}	46				
2008–2010					Е _{2.2}	70	К _{2.2}	42				
2009–2011					Е _{2.3}	72	К _{2.3}	44				
2010–2012									Е _{3.1}	68	К _{3.1}	44
2011–2013									Е _{3.2}	66	К _{3.2}	43
2012–2014									Е _{3.3}	67	К _{3.3}	46
Зведені групи	Е ₁	221	К ₁	132	Е ₂	211	К ₂	132	Е ₃	201	К ₃	133
Учасників експериментальних груп – 633						Учасників контрольних груп – 397						
Усього учасників педагогічного експерименту – 1030												

діагностичних процедур. Для діагностики особистісно-психологічного складника досліджуваної готовності використовувались як широко відомі методики «Діагностичний тест відносин» (Г. Кцоєва), «ІНТОЛ (Інтолерантність–толерантність)» (Л. Почебут), «Етнічна толерантність–інтолерантність» (Н. Лебедева), методики вимірювання рівня комунікативної толерантності (В. Бойко), етноцентризму (М. Стадников), етнічної ідентичності (О. Романова), так і авторські: комплексна анкета для студентів на виявлення ставлення до багатокультурності освітнього простору, модифікована шкала соціальної дистанції тощо. Для діагностування ступеня сформованості всіх складників досліджуваної готовності використовувались спостереження за діяльністю студентів, самооцінювання та взаємооцінювання студентів, експертне оцінювання у процесі проходження педагогічних практик, контент-аналіз студентських есе, рефератів, виступів у дискусіях тощо.

При узагальненні результатів констатувального етапу експерименту згідно з критерієм Пірсона χ^2 визначався ступінь розходження між

емпіричною та теоретичною частотами – рівнями сформованості складників готовності майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства в експериментальних і контрольних групах. Було підтверджено нульову гіпотезу про те, що досліджувані групи практично не відрізняються між собою за рівнями сформованості складників досліджуваної готовності на констатувальному етапі педагогічного експерименту.

У контрольних групах професійна підготовка відбувалась у традиційному режимі. Учасники експериментальних груп на формуальному етапі експерименту брали участь у варіативній перевірці педагогічних умов реалізації моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки, що передбачала, зокрема, вивчення відповідного курсу, а також участь у науково-дослідній та позанавчальній роботі етнопедагогічної спрямованості. Кожна група брала участь в експерименті упродовж трьох навчальних років, до закінчення бакалаврату [див. таблицю 1].

І варіант реалізації досліджуваної моделі передбачав упровадження першої педагогічної умови – конструювання змісту професійної підготовки на основі порівняльно-зіставного ознайомлення майбутніх учителів початкових класів з традиційною педагогічною культурою різних народів, реалізацію цього змісту в процесі вивчення курсу порівняльної етнопедагогіки та інтеграцію до програм інших дисциплін навчального плану підготовки фахівців початкової освіти, педагогічних практик, позанавчальної та науково-дослідної діяльності студентів і охоплював використання традиційних форм і методів навчальної роботи, включаючи дискусії на семінарських заняттях, написання рефератів, виконання курсових робіт з етнопедагогіки, виконання завдань етнопедагогічного змісту під час проходження педагогічних практик, а також епізодичне відвідування шкіл, заснованих громадськими організаціями національних меншин.

На *етапі пропедевтичного навчання*, що збігався в часі з першим роком навчання студентів, закладання елементарних основ готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства відбувалося у випереджальних міжпредметних зв'язках з курсом порівняльної етнопедагогіки. Зокрема за домовленістю викладачі певний акцент робили на питаннях культурного різноманіття сучасного суспільства та освітнього

простору, міжкультурних комунікацій, взаємодії та взаємовпливу різних народів, обміну та взаємного збагачення культурними досягненнями: заняття з іноземної мови презентували мовне і культурне різноманіття світу; історія української культури – традиційну та модерну культуру України, її місце у світовій культурі та взаємодію з культурами інших народів; практикуму з української мови та основи культури і техніки мовлення – мовленнєвий етикет українців, його регіональну специфіку, спільне й відмінне з мовленнєвими традиціями сусідніх народів; вступ до спеціальності, теорія виховання, методика виховної роботи – взаємозв'язок народної та наукової педагогіки, окремі приклади народних виховних традицій (народні ігри, зразки фольклору, які доцільно використовувати в роботі вчителя початкової школи тощо); методика трудового навчання та основи музичного виховання – багатство традиційних культур (фольклору, декоративно-ужиткового мистецтва, ремесел тощо) різних народів, взаємодію народної та професійної культури. Тим самим у студентів формувалась повага до культурного різноманіття, розуміння його як цінного ресурсу розвитку суспільства тощо. Основна питома вага у формуванні особистісно-психологічного та когнітивного складників готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства належала навчальному процесу та дещо менше – позанавчальній, позааудиторній роботі студентів (кураторські години на теми, пов'язані з проблематикою культурного різноманіття та дружнього співіснування різних народів, екскурсії до історичного і художнього музеїв, виставок, де демонструються твори майстрів різних культур, до пам'ятних для представників різних культур, які мешкають у регіоні, місць (наприклад, Дробицький Яр, православні храми, костел, синагога, караїмська кенаса, мечеть тощо); участь у мистецьких, у тому числі фольклорних, гуртках чи гуртках декоративно-прикладного мистецтва).

Центральним у змісті *етапу теоретичного навчання* було системне викладання засад порівняльної етнопедагогіки [9; 11; 12; 14] – вивчення відповідного курсу, що сприяло формуванню всіх складників досліджуваної готовності, насамперед когнітивного. Народна педагогіка розглядалась як невід'ємний елемент культури кожного народу, позадемографічний механізм його самовідтворення. Розглядалися біогеографічна та суспільно-історична обумовленість етнічної варіативності змісту народного виховання в традиційних культурах;

специфіка застосування універсальних методів і засобів морального, розумового, трудового, фізичного, естетичного, статевого виховання у відповідності з етнокультурними відмінностями його змісту; етноспецифічні методи і засоби навчання та виховання. Важливими завданнями були руйнація етнічних стереотипів у свідомості студентів і розвиток когнітивної лабільності. Для цього як ілюстрація теоретичних основ порівняльної етнопедагогіки наводилися приклади з найрізноманітніших, часто екзотичних культур. Утім в основу змісту було покладено ознайомлення з традиціями виховання й соціалізації дітей у народів, представлених у кожному регіоні, де здійснювалась експериментальна робота. Наприклад, у ХНПУ імені Г.С. Сковороди це були українці, росіяни, азербайджанці, вірмени, євреї, в'єтнамці, корейці; у ДВНЗ «ДДПУ» – українці, росіяни, турки, білоруси, євреї.

Інші навчальні дисципліни, які вивчались упродовж етапу теоретичного навчання, за умови встановлення міждисциплінарних зв'язків з курсом порівняльної етнопедагогіки робили свій внесок у формування передусім особистісно-психологічного, а також когнітивного складників досліджуваної готовності. Так, історія України, філософія, історія сучасного світу продовжували знайомити студентів з культурним різноманіттям людства, виховувати міжкультурну толерантність; курси української та іноземної мов, дитячої літератури, з-поміж іншого, знайомили студентів зі зразками художньої творчості різних народів; загальна, вікова та педагогічна психологія, основи наукових досліджень, дидактика, соціальна педагогіка, методики викладання математики, української мови, природознавства закладали основи діяльнісного складника готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття суспільства, даючи майбутнім учителям можливість набути методичних і дослідницьких умінь, розвиваючи прагнення досліджувати народнопедагогічні феномени та застосовувати їх у власній навчально-виховній діяльності.

Етап теоретико-практичного навчання, що збігається з третім роком навчання майбутніх бакалаврів початкової освіти, поряд із формуванням особистісно-психологічного та когнітивного складників, що було актуальним і на попередніх етапах реалізації моделі, надав більше можливостей для формування діяльнісного складника досліджуваної готовності. Передумовою і запорукою цього виступало опанування студентами методик початкового навчання (викладання математики,

української та російської мов), основ педагогічної майстерності та соціальної психології, а також проходження навчальних практик, під час яких студенти за спеціально розробленими програмами спостерігали процеси національно-патріотичного і громадянського виховання молодших школярів, а також особливості виховної роботи вчителя в класах з етнокультурно строкатим контингентом учнів. Зокрема, на заняттях із методик викладання в початковій школі студенти навчаються використовувати знання, отримані в курсі порівняльної етнопедагогіки: при викладанні математики – ознайомлення дітей з еталонами мір, способами вимірювань, прийомами усної лічби в різних культурах; при викладання

мов – використання в навчальному процесі початкової школи зразків фольклору різних народів і їх порівняння зі зразками аналогічних жанрів свого народу тощо.

Етап творчої самореалізації, що розпочинався з літньої організаційно-педагогічної практики студентів у дитячих оздоровчих таборах після III курсу і далі охоплював четвертий рік підготовки бакалаврів початкової освіти, надавав майбутнім учителям початкової школи широкі можливості для розвитку й удосконалення всіх складників готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства, зокрема в процесі проходження виробничої практики в школі, у науково-дослідній (виконання курсового дослідження з етнопедагогічної тематики) та позанавчальній роботі. Перед проходженням літньої організаційно-педагогічної та виробничої практики в школі студенти отримували детальні інструкції стосовно соціально-психологічних особливостей роботи з багатокультурними дитячими колективами, форм і методів роботи з налагодження міжкультурного діалогу та співпраці представників різних культур, проведення етнопедагогічних досліджень (фіксації й аналізу зразків дитячої фольклорної традиції – лічилок, загадок, дражнилок, мирилок, страшних історій тощо, виявлення їхнього виховного та соціалізувального впливу, а також роботи з батьками учнів – представниками національних меншин тощо).

II варіант реалізації моделі професійної підготовки на засадах порівняльної етнопедагогіки впроваджував першу та другу педагогічні умови – добір і застосування широкого спектра інноваційних форм, методів і прийомів роботи: інтерактивних (для набуття вмінь встановлення

взаємодії, ведення діалогу, зокрема з представниками різних культур), тренінгових (елементи тренінгів толерантності – розробки М. Араджионі, О. Асмолова, І. Брунової-Калісецької, А. Гусева, Л. Рюмшиної, Г. Солдатової, І. Терещенко та інших) [1], гейміфікаційних («Павутиння забобонів», «Ярлики», «Подарунки», «Дві культури», «Хмари», «Зустріч цивілізацій» тощо) [3], проектних (розробка сценаріїв дитячих свят за українськими народними традиціями («Козацькі розваги», «Різдвяні розваги», «Свято казки» тощо), складання картотек позакласних заходів для ознайомлення молодших школярів з культурами різних народів, аналіз особливостей змісту та форм громадянського виховання у школах національних меншин, розробка анкет для батьків тощо), спрямованих на комплексне формування всіх складників готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства – особистісно-психологічного, когнітивного, діяльнісного, і відрізнявся різноманіттям форм і методів навчальної діяльності під час вивчення курсу порівняльної етнопедагогіки.

У III варіанті реалізації досліджуваної моделі до перших двох педагогічних умов було додано третю – створення в педагогічному вищій освітнього середовища міжкультурного спілкування, організацію взаємодії студентів, науковців, освітян, громадських організацій національних меншин з метою дослідження традицій виховання в різних культурах і творчого використання народнопедагогічного досвіду в освітньому процесі сучасних навчальних закладів. Методика роботи передбачала, поряд із застосуванням форм і методів роботи, притаманних I і II варіантам реалізації моделі, підсилення емоційного впливу занять з порівняльної етнопедагогіки застосуванням вправ, пов'язаних із необхідністю робити моральний вибір у ситуаціях міжкультурних контактів – моральних дилем (дилема Хельги, «Добрі сусіди», «Вимерле село», «Не хочу брати в цьому участь», в основу яких покладено реальні життєві ситуації, пов'язані з великими трагедіями XX століття – Холокостом, депортацією кримських татар, Голодомором, вірменським геноцидом тощо) [4], проведення практичних занять в інтерактивному форматі «Живої бібліотеки», робота з медіаресурсами (фільми фестивалю Докудейс) [6], а також залучення студентів до проектно-пошукової роботи етнопедагогічного змісту (збирання інформації про традиції виховання в різних культурах від їх носіїв).

Інтерактивний формат «Живої бібліотеки», розроблений Міжнародною організацією з міграцій як виключно позанавчальну форму роботи, у процесі виконання теоретико-експериментального дослідження було модифіковано й адаптовано до умов освітнього процесу педагогічного вишу. «Жива бібліотека» – це інтерактивна технологія, що робить зримою мультикультурність сучасного світу та реалізує на практиці ідею міжкультурного діалогу, оскільки сприяє початку живого спілкування між людьми – представниками різних культур [5]. Формат заходу отримав таку назву, оскільки для опису функцій його учасників використовується бібліотечна термінологія: Живі книги – носії різноманітних культур; Читачі – ті, хто прагне дізнатися нове для себе про іншу культуру від її носія; «читання Живої книги» – спілкування представників різних культур. У ХНПУ імені Г. С. Сковороди Читачами були студенти-другокурсники факультету початкового навчання, Живими Книгами – студенти й аспіранти з Азербайджану, Алжиру, Болгарії, В'єтнаму, Вірменії, Грузії, Ірану, КНР, Республіки Конго, Республіки Корея, Таджикистану, Туркменістану. Зафіксовані в процесі інтерв'ювання та анкетування надзвичайно яскраві враження від спілкування, що їх отримують Читачі, Живі Книги та організатори занять, свідчать про достатньо високу ефективність даної інтерактивної технології. Отриманий досвід дозволив студентам позбутися наявних негативно забарвлених етнічних стереотипів, набутти вмінь комунікувати й співпрацювати з представниками різних культур, стимулював розвиток міжкультурної толерантності, поваги до культурного різноманіття й розуміння його цінності [8; 15; 16]. Досвід проведення занять у форматі Живої Бібліотеки свідчить про те, що участь у них стимулює подальше неформальне спілкування студентів з різних країн. Таким чином інтерактивні заняття у форматі «Живої Бібліотеки» стали основою для створення й розбудови в педагогічному університеті середовища міжкультурного спілкування, яке, у свою чергу, сприяло підвищенню результативності роботи з формування в майбутніх учителів початкової школи готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства [10]. Середовище міжкультурного спілкування отримало продовження також поза стінами навчального закладу: нам відомі приклади дружби колишніх Читачів і Живих Книг, а також тих, хто разом брав участь у заході як Живі Книги. Спілкування колишніх студентів – представників різних культур продовжується вже майже сім років і в соціальних мережах, де коло друзів

ще більше розширюється. Розцінюємо це як вагомий позитивний результат проведеної роботи.

Діаграма на рисунку 1 свідчить про суттєву позитивну динаміку за достатнім рівнем сформованості особистісно-психологічного складника готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства в експериментальних групах. При чому, така динаміка подекуди перевищує позитивну динаміку в контрольних групах удвічі – у два з половиною рази.

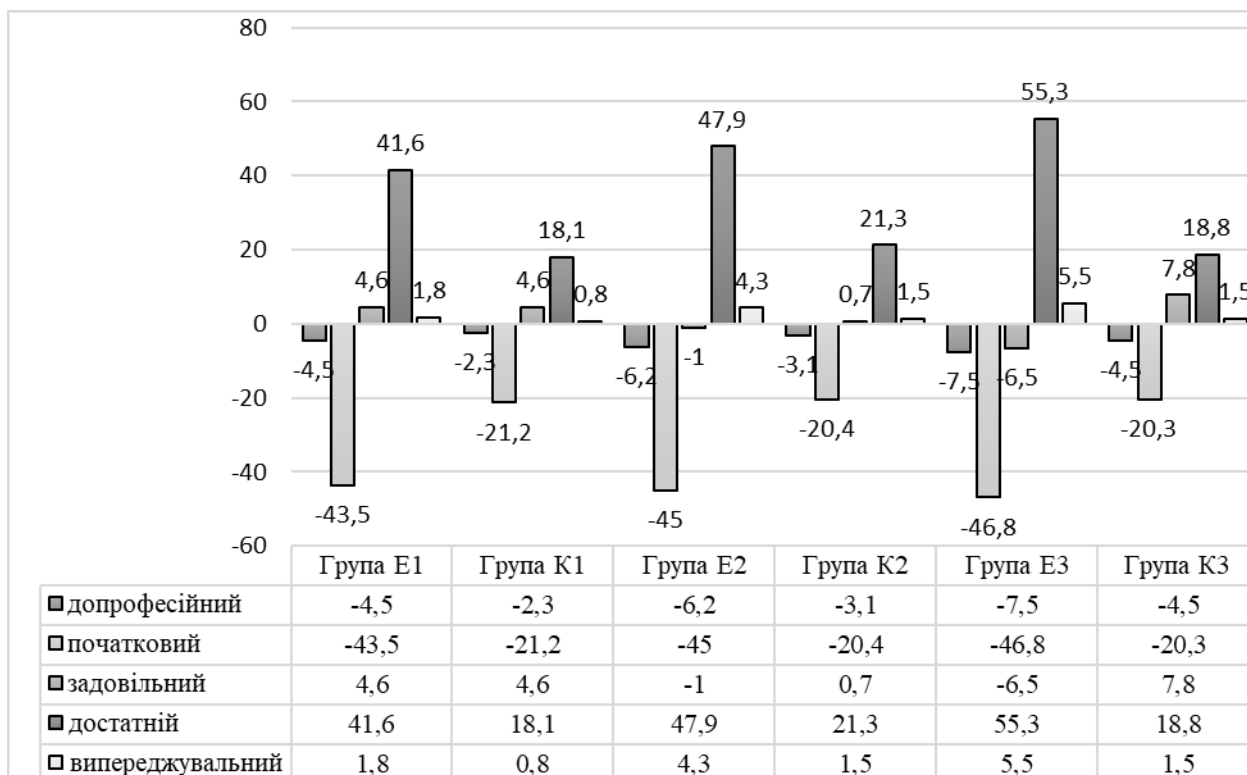


Рис. 1. Динаміка рівнів сформованості в учасників педагогічного експерименту особистісно-психологічного складника готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурно строкатого суспільства

В експериментальних групах на контрольному етапі експерименту практично не фіксувалися прояви допрофесійного рівня та майже вдвічі зменшилася кількість студентів з початковим рівнем сформованості особистісно-психологічного складника готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурно строкатого соціуму. За задовільним рівнем в експериментальних групах спостерігається навіть від’ємна динаміка, оскільки значна кількість студентів перейшли на достатній рівень, а дехто навіть досяг випереджувального рівня сформованості досліджуваної готовності. У контрольних групах теж спостерігається позитивна динаміка за задовільним і достатнім рівнями, утім, вона помітно менша, ніж в експериментальних групах. Позитивна динаміка сформованості особистісно-

психологічного складника готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства в контрольних групах зумовлена тим, що певні особистісні зрушення в бік міжкультурної толерантності відбуваються у студентів завдяки, зокрема, набуттю досвіду спілкування з представниками різних культур під час навчання в університетах, контингент переважної більшості яких є багатокультурним, завдяки виховній роботі, яка проводиться в педагогічних вишах, тощо.

У процесі аналізу діаграми на рисунку 1 нашу увагу привернули показники щодо допрофесійного рівня сформованості особистісно-психологічного складника готовності майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства, які фактично відповідають рівню інтолерантності учасників педагогічного експерименту на його констатувальному етапі. Виявилося, що ці показники інтолерантності рік у рік стрибкоподібно змінювалися [Див. рис. 2].

Виявилося, що зафіксовані піки на графіку збігаються в часі зі сплесками ксенофобії серед населення України в цілому, зафіксованими фахівцями Харківської правозахисної групи, Комітету моніторингу свободи преси в Криму, які спільно з незалежним культурологічним журналом «І» та за підтримки посольства США в Україні підготували дослідження «Расизм і ксенофобія в Україні: реальність та вигадки» [397]. Зазначений факт опосередковано свідчить про об'єктивність і достовірність отриманих на констатувальному етапі педагогічного експерименту даних.

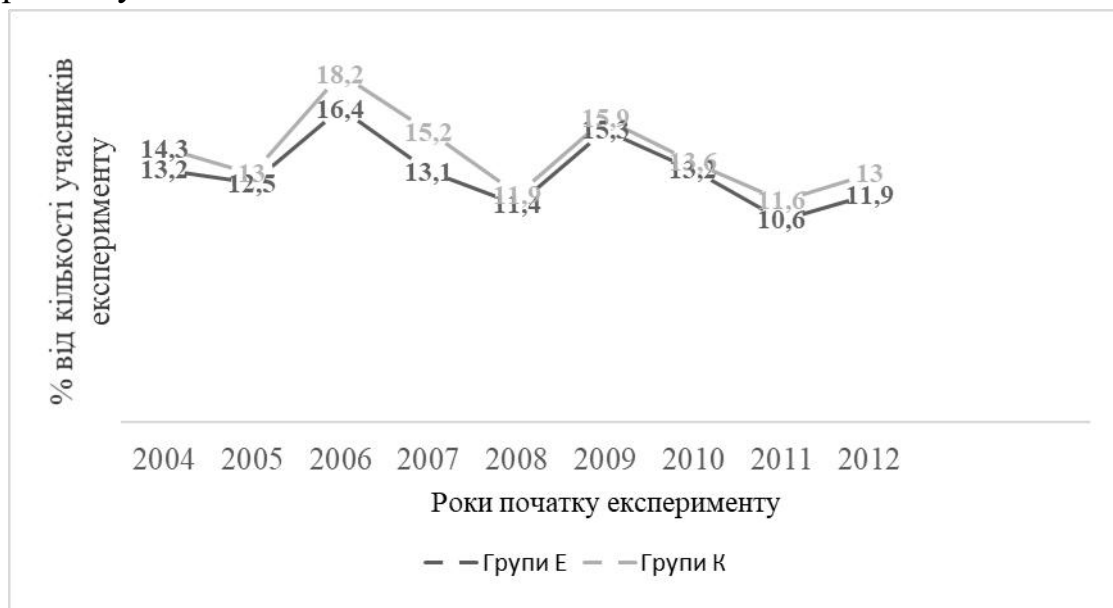


Рис. 2. Кількість учасників експерименту, які виявляють інтолерантність, на констатувальному етапі (по роках)

Діаграма на рис. 1 наочно демонструє: 1) ширший діапазон динаміки рівнів сформованості особистісно-психологічного складника досліджуваної готовності в експериментальних групах, порівняно з контрольними групами; 2) зростання динаміки рівнів сформованості особистісно-психологічного складника в експериментальних групах з кожним варіантом реалізації моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки. Так, в експериментальних групах:

– I варіант реалізації моделі – впровадження першої педагогічної умови (конструювання змісту професійної підготовки на основі порівняльно-зіставного ознайомлення майбутніх учителів початкових класів з традиційною педагогічною культурою різних народів, реалізацію цього змісту в процесі вивчення курсу порівняльної етнопедагогіки та інтеграцію до програм інших дисциплін навчального плану підготовки фахівців початкової освіти, педагогічних практик, позанавчальної та науково-дослідної діяльності студентів) – зумовив приріст за достатнім рівнем на 41,6 %, за випереджувальним рівнем – на 1,8 %;

– II варіанту реалізації моделі – впровадження першої та другої педагогічних умов (добір і застосування широкого спектра інноваційних форм, методів і прийомів роботи: інтерактивних, тренінгових, гейміфікаційних, проектних тощо) – забезпечив приріст за достатнім рівнем на 47,9 %, за випереджувальним – на 4,3 %;

– III варіант реалізації моделі, коли до перших двох педагогічних умов було додано третю (створення в педагогічному виші освітнього середовища міжкультурного спілкування, організацію взаємодії студентів, науковців, освітян, громадських організацій національних меншин з метою дослідження традицій виховання в різних культурах і творчого використання народнопедагогічного досвіду в освітньому процесі сучасних навчальних закладів), сприяв приросту за достатнім рівнем на 55,3 %, за випереджувальним – на 5,5 %.

При цьому в контрольних групах відмінності у зростанні достатнього рівня сформованості особистісно-психологічного складника досліджуваної готовності в різні роки (3,2 %) знаходяться в межах статистичної похибки, яка для сукупної вибірки контрольних груп становить 3,9 % (розрахунки здійснено за допомогою калькулятора вибірки online [184]).

Отже, маємо всі підстави стверджувати, що найбільш ефективним щодо формування особистісно-психологічного складника готовності майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства виявився третій варіант реалізації моделі професійної підготовки на засадах порівняльної етнопедагогіки, коли впроваджувалися в комплексі всі три обґрунтовані педагогічні умови.

Динаміку рівнів сформованості в учасників експерименту когнітивного складника відображено на рис. 3.

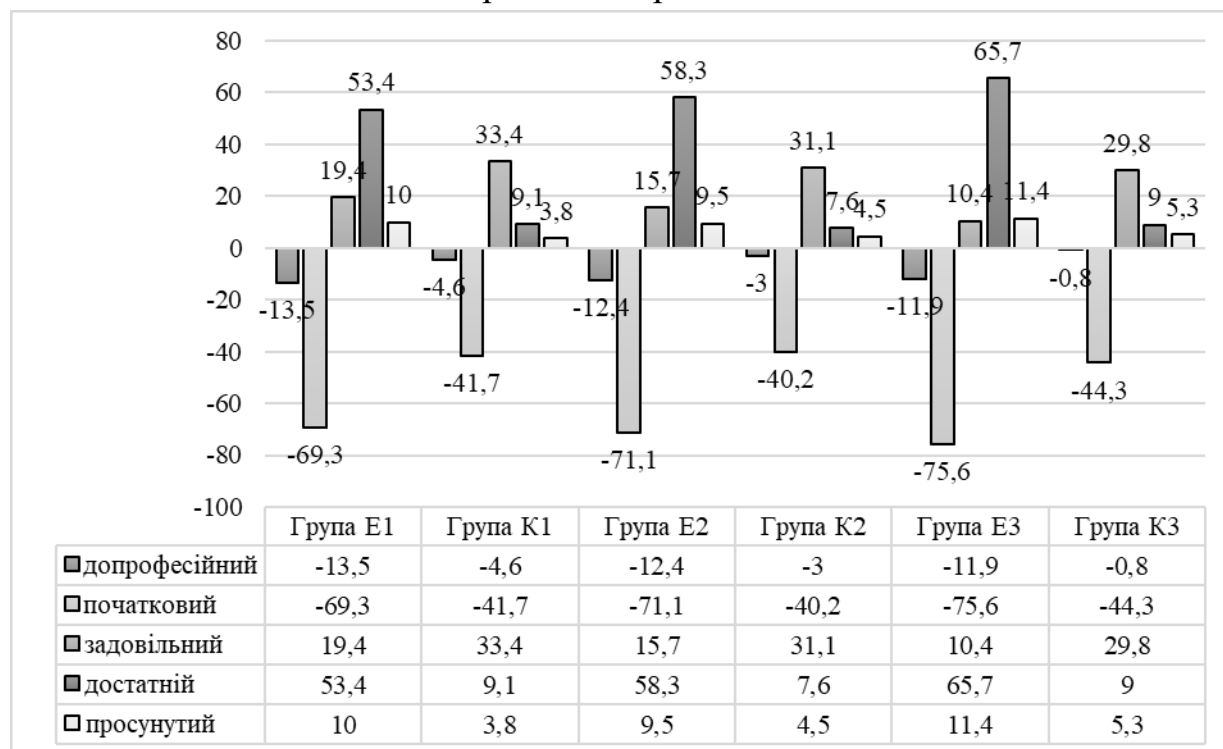


Рис. 3. Динаміка рівнів сформованості в учасників педагогічного експерименту когнітивного складника готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурно строкатого суспільства

Діаграма на рис. 3 наочно демонструє: 1) ширший діапазон динаміки рівнів сформованості когнітивного складника досліджуваної готовності в експериментальних групах, порівняно з контрольними групами; 2) зростання динаміки рівнів сформованості когнітивного складника в експериментальних групах послідовно, з кожним варіантом реалізації моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки. Так, в експериментальних групах:

– I варіант реалізації моделі зумовив приріст за достатнім рівнем на 53,4 %, за випереджувальним рівнем – на 10,0 %;

– II варіант реалізації моделі забезпечив приріст за достатнім рівнем на 58,3 %, за випереджувальним – на 9,5 %;

– III варіант реалізації моделі сприяв приросту за достатнім рівнем на 65,7 %, за випереджувальним – на 11,4 %.

При цьому в контрольних групах різниці у зростанні задовільного і достатнього рівнів сформованості когнітивного складника досліджуваної готовності в різні роки – (3,6 % і 1,5 % відповідно) – знаходяться в межах статистичної похибки, яка для сукупної вибірки контрольних груп становить 3,9 %.

Отже, маємо всі підстави стверджувати, що найбільш ефективним щодо формування когнітивного складника готовності майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства виявився третій варіант реалізації моделі професійної підготовки на засадах порівняльної етнопедагогіки, коли впроваджувалися в комплексі всі три обґрунтовані педагогічні умови.

Діаграма на рисунку 4 свідчить про суттєву позитивну динаміку за задовільним і достатнім рівнями сформованості *діяльнісного* складника готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства в експериментальних групах.

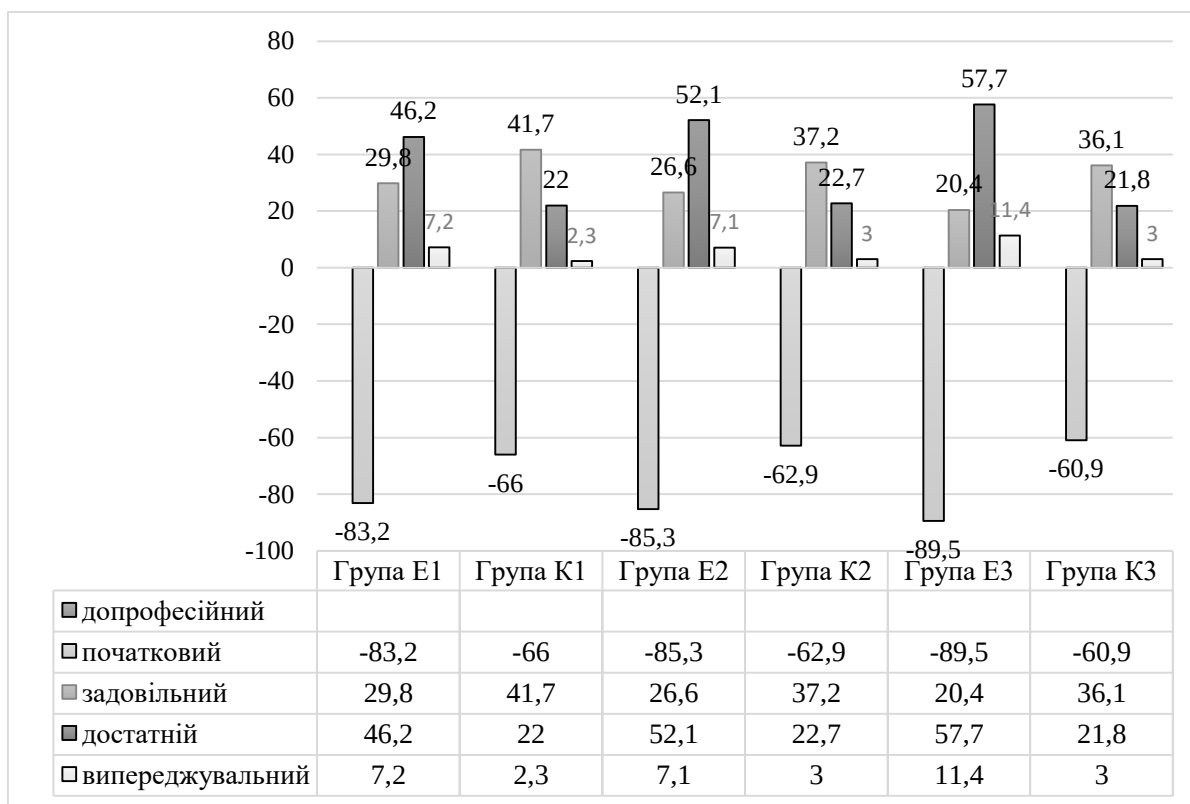


Рис. 4. Динаміка рівнів сформованості в учасників педагогічного експерименту діяльнісного складника готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурно строкатого суспільства

В експериментальних групах також з'явилися студенти, які здатні виявляти ознаки випереджувального рівня сформованості діяльнісного складника досліджуваної готовності. Показово, що ця динаміка подекуди перевищує позитивну динаміку в контрольних групах удвічі – втричі. Така різниця в показниках пояснюється тим, що діяльнісний складник досліджуваної готовності передбачає наявність у майбутніх учителів початкової школи специфічних умінь працювати з багатокультурним контингентом учнів, індивідуально працювати з учнями – представниками різних народів, а також співпрацювати з етнокультурно строкатим соціальним оточенням. Утім, за умовами педагогічного експерименту цілеспрямоване набуття таких умінь передбачалося лише в експериментальних групах. В експериментальних групах на контрольному етапі експерименту прояви допрофесійного та початкового рівнів зменшилися на 76–90 % у різні роки.

У контрольних групах теж спостерігається позитивна динаміка за задовільним і достатнім рівнями, утім, вона помітно менша, ніж в експериментальних групах. Позитивна динаміка сформованості діяльнісного складника досліджуваної готовності в контрольних групах зумовлена тим, що студенти набувають базових педагогічних умінь і, за умови сформованості на достатньому і вище рівні особистісно-психологічного складника готовності до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства, здатні досить успішно виконувати професійні завдання в роботі з багатокультурним контингентом учнів та етнокультурно строкатим соціальним оточенням.

Діаграма на рис. 4 наочно демонструє: 1) ширший діапазон динаміки рівнів сформованості діяльнісного складника досліджуваної готовності в експериментальних групах, порівняно з контрольними групами; 2) зростання динаміки рівнів сформованості діяльнісного складника в експериментальних групах послідовно, з кожним варіантом реалізації моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки. Так, в експериментальних групах:

- I варіант реалізації моделі зумовив приріст за достатнім рівнем на 46,2 %, за випереджувальним рівнем – на 7,2 %;
- II варіант реалізації моделі забезпечив приріст за достатнім рівнем на 52,1 %, за випереджувальним – на 7,1 %;
- III варіант реалізації моделі сприяв приросту за достатнім рівнем на 57,7 %, за випереджувальним – на 11,4 %.

При цьому в контрольних групах різниця у зростанні достатнього рівня сформованості діяльнісного складника досліджуваної готовності в різні роки – 0,9 % – знаходиться в межах статистичної похибки, яка для сукупної вибірки контрольних груп становить 3,9 %.

Отже, маємо всі підстави стверджувати, що найбільш ефективним щодо формування діяльнісного складника готовності майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства виявився третій варіант реалізації моделі професійної підготовки на засадах порівняльної етнопедagogіки, коли впроваджувалися в комплексі всі три обґрунтовані педагогічні умови.

Узагальнену динаміку рівнів сформованості всіх складників готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття суспільства представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Динаміка рівнів сформованості складників готовності майбутніх учителів початкової школи до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства

Шифри груп	Контингент (осіб)	Рівні сформованості				
		допрофесійний	початковий	задовільний	достатній	випереджу- вальний
		Динаміка (%)				
Особистісно-психологічний складник						
Е ₁	221	–4,5	+29,8	+4,6	+41,6	+1,8
К ₁	132	–2,3	+41,7	+4,6	+18,1	+0,8
Е ₂	211	–6,2	+26,6	-1,0	+47,9	+4,3
К ₂	132	–3,1	+37,2	+0,7	+21,3	+1,5
Е ₃	201	–7,5	+20,4	-6,5	+55,3	+5,5
К ₃	133	–4,5	+36,1	+7,8	+18,8	+1,5
Когнітивний складник						
Е ₁	221	–13,5	–69,3	+19,4	+53,4	+10,0
К ₁	132	–4,6	–41,7	+33,4	+9,1	+3,8
Е ₂	211	–12,4	–71,1	+15,7	+58,3	+9,5
К ₂	132	–3,0	–40,2	+31,1	+7,6	+4,5
Е ₃	201	–11,9	–75,6	+10,4	+65,7	+11,4
К ₃	133	–0,8	–44,3	+29,8	+9,0	+5,3

Продовження таблиці 2

Шифри груп	Контингент (осіб)	Рівні сформованості				
		допрофесійний	початковий	задовільний	достатній	випереджувальний
		Динаміка (%)				
Діяльнісний складник						
Е ₁	221	–	–83,2	+29,8	+46,2	+7,2
К ₁	132	–	–66,0	+41,7	+22,0	+2,3
Е ₂	211	–	–85,3	+26,6	+52,1	+7,1
К ₂	132	–	–62,9	+37,2	+22,7	+3,0
Е ₃	201	–	–89,5	+20,4	+57,7	+11,4
К ₃	133	–	–60,9	+36,1	+21,8	+3,0

При узагальненні результатів експериментальної роботи на контрольному етапі за допомогою критерію Пірсона χ^2 було перевірено статистичну гіпотезу дослідження. Статистична обробка експериментальних даних уможливила висновок про те, що рівні сформованості всіх складників готовності майбутніх учителів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства в експериментальних і контрольних групах на контрольному етапі експерименту різні. Таким чином, очікуваний результат підтвердився, що свідчить про ефективність розробленої, теоретично обґрунтованої та експериментально перевіреної моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки.

Висновки. На основі зіставлення отриманих у проведеному педагогічному експерименті результатів, їх кількісного та якісного аналізу виявлено, що реалізація моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки сприяла суттєвим статистично значущим позитивним змінам у рівнях сформованості складників готовності студентів до професійної діяльності в умовах етнокультурного різноманіття сучасного суспільства.

У цілому кількість студентів з достатнім рівнем сформованості особистісно-психологічного складника досліджуваної готовності збільшилась на 48% у зведеній експериментальній і 19,4% у зведеній контрольній групі, з випереджувальним рівнем сформованості – на 3,8% в експериментальній і 1,3% в контрольній групі. Збільшення числа студентів з достатнім рівнем сформованості когнітивного складника відбулось на рівні 58,9% в експериментальній групі і 8,6% в контрольній; з

випереджувальним рівнем – на 10,3% в експериментальній і 4,5% в контрольній. Щодо діяльнісного складника досліджуваної готовності позитивна динаміка за достатнім рівнем сформованості склала 51,8% в експериментальній і 22,2% в контрольній групі; за випереджувальним рівнем – 8,5% в експериментальній і 2,8% в контрольній групі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Від співпраці до примирення: посібник для лідерів громадянського суспільства / під заг. ред. О. К. Смірнова ; автори-упорядники: М. А. Араджионі, І. В. Брунова-Калісецька, А. І. Гусєв, І. Г. Терещенко. – К. : Золоті ворота, 2015. – 207 с.

2. Концепція національно-патріотичного виховання дітей та молоді [Електронний ресурс] // Про затвердження Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді, Заходів щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання дітей і молоді та методичних рекомендацій щодо національно-патріотичного виховання у загальноосвітніх навчальних закладах : Наказ МОН України від 16.06.2015 № 641 / МОН України. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4068->

3. На пути к толерантному сознанию / Солдатова Г. У., Шайгерова Л. А., Шарова О. Д. и др.; отв. ред. А. Г. Асмолов. – М. : Смысл, 2000. – 255 с.

4. Полікультуріка: як організувати виховання міжкультурної толерантності у школі та позашкільній діяльності: навч.-метод. посіб. / автори-упорядники А. Ленчовська, К. Крейдерман, М. Грінберг. – К. : ТОВ «Майстерня книги», 2010. – 344 с.

5. Пот'є Л. Жива бібліотека «Ініціативи Розмаїття»: посібник для організаторів / Луа Пот'є. – К. : ТОВ «Інжиніринг», 2010. – 20 с.

6. Потапова В. Как организовать дискуссию по фильму? : метод. реком. – Изд. второе, доп. / Валентина Потапова, Ольга Скрипник ; Информационно-исследовательский центр «Интеграция и развитие». – К. : ФОП «Рябоконт», 2013. – 98 с.

7. Юр'єва К. А. Дослідження готовності вчителів початкових класів до роботи в умовах поліетнічного соціуму / К. А. Юр'єва // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць. / за заг. ред. проф. В. І. Сипченка. – Слов'янськ : СДПУ, 2009. – Вип. XLV – С. 145–150.

8. Юр'єва К. А. Інтерактивні технології в етнопедагогічній підготовці майбутніх учителів / К. А. Юр'єва // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи : зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-ту імені Павла Тичини / [ред. кол. : Н. С. Побірченко (гол. ред.) та інші]. – Умань : ПП Жовтий, 2011. – Вип. 36. – С. 154-161.

9. Юр'єва К. А. Кваліметрична модель результативності етнопедагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів / К. А. Юр'єва // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – Сер. 17. Теорія і практика навчання та виховання : зб. наук. праць / ред. кол. : В. І. Бондар (відповід. ред.) та ін. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – Вип. 13. – С. 214–220.

10. Юр'єва К. А. Культурно-освітнє середовище педагогічного університету як чинник особистісно-професійного становлення майбутнього вчителя / К. А. Юр'єва //

Проблеми сучасної педагогічної освіти. – Сер.: Педагогіка і психологія : зб. статей / ред. кол. : О. В. Глузман, М. Я. Ігнатенко та ін. – Ялта : РВВ КГУ, 2008. – Вип. 20, ч. 1. – С. 28–34.

11. Юр'єва К. А. Мета й завдання етнопедагогічної підготовки вчителів початкових класів / К. А. Юр'єва // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць / за заг. ред. : проф. В. І. Євдокимова і проф. О. М. Микитюка. – Харків : Видавець Прокопенко Г.Є., 2005. – Вип. 23. – С. 145–152.

12. Юр'єва К. А. Методологічні засади конструювання змісту етнопедагогічної підготовки майбутніх учителів початкових класів / К. А. Юр'єва // Підвищення готовності майбутніх фахівців до інноваційної діяльності : Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка : зб. наук. праць. – Харків-Луганськ : СтильІздат, 2005. – С. 240–249.

13. Юр'єва К. А. Модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи на засадах порівняльної етнопедагогіки / К. А. Юр'єва // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць / редкол. : І. Ф. Прокопенко та ін. – Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2016. – Вип. 46. – С. 115–129.

14. Юр'єва К. А. Теоретичні аспекти визначення критеріїв готовності вчителів до роботи в умовах полікультурності / К. А. Юр'єва // Педагогічні основи навчально-виховного процесу у вищих закладах освіти України : зб. наук. праць. Т. 2. Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка. – Харків-Луганськ : Стиль-Іздат, 2004. – С. 214–223.

15. Юрьева Е. А. Инновационные аспекты подготовки студентов к профессиональной деятельности в условиях этнокультурного разнообразия современного общества / Е. А. Юрьева // Kvalifikácia pre budúcnosť / Editori: PhDr. Daniela Hrehová, PhD. Anna Jenčová. – Košice : Technická univerzita v Košiciach, 2014 – S. 284–291.

16. Юрьева Е. А. Интерактивные технологии подготовки будущих учителей к профессиональной деятельности в полиэтническом обществе / Е. А. Юрьева // Предупреждение насильственных конфликтов в мультикультурных сообществах и формирование культуры мира : сб. науч. трудов / ред.-сост. : М. А. Араджони, И. В. Брунова-Калисецкая ; Крымское отд. Ин-та востоковедения им. А. Е. Крымского НАН Украины. – К. : ЧП «Золоті Ворота», 2011. – С. 327–333.

17. Yuryeva K. A. Promising strategies development of education in ethnic and cultural diversity of modern Ukrainian society / К. А. Yuryeva, О. V. Voronenko // Засоби навчальної та науково-дослідної роботи : зб. наук. праць / редкол. : І. Ф. Прокопенко та ін. – Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2015. – Вип. 45. – С. 128–149.

REFERENCES

1. Vid spivpratsi do prymyrennya : posibnyk dlya lideriv hromadyans'koho suspil'stva [From co-operation to reconciliation: a guide for civil society leaders] / pid zah. red. O. K. Smirnova ; avtory-uporyadnyky: M. A. Aradzhyni, I. V. Brunova-Kalysets'ka, A. I. Husyev, I. H. Tereshchenko. – K. : Zoloti vorota, 2015. – 207 s.

2. Kontseptsiya natsional'no-patriotychnoho vykhovannya ditey ta molodi [The concept of national patriotic education of children and youth] [Elektronnyy resurs] // Pro zatverdzhennya Kontseptsii natsional'no-patriotychnoho vykhovannya ditey i molodi, Zakhodiv shchodo realizatsiyi Kontseptsii natsional'no-patriotychnoho vykhovannya ditey i molodi ta metodychnykh rekomendatsiy shchodo natsional'no-patriotychnoho vykhovannya u

zahal'noosvitnikh navchal'nykh zakladakh : Nakaz MON Ukrayiny vid 16.06.2015 # 641 / MON Ukrayiny. – Rezhym dostupu : <http://old.mon.gov.ua/ua/about-ministry/normative/4068->

3. Na puti k tolerantnomu soznaniyu [Towards a Tolerant Consciousness] / Soldatova G. U., Shajgerova L. A., Sharova O. D. i dr.; otv. red. A. G. Asmolov. – M. : Smysl, 2000. – 255 s.

4. Polikul'turika: yak orhanizuvaty vykhovannya mizhkul'turnoyi tolerantnosti u shkoli ta pozashkil'niy diyal'nsti [Polikulturika: how to organize intercultural tolerance education in school and extracurricular diyal'nsti] : navch.-metod. posib. / avtory-uporyadnyky A. Lenchovs'ka, K. Kreyderman, M. Hrinberh. – K. : TOV «Maysternya knyhy», 2010. – 344 s.

5. Pot"ye L. Zhyva biblioteka «Initsiatyvy Rozmayittya» [Living Library of the “Diversity Initiative”]: posibnyk dlya orhanizatoriv / Lua Pot"ye. – K. : TOV «Inzhynirynh», 2010. – 20 s.

6. Potapova V. Kak organizovat' diskussiju po fil'mu? [How to organize a discussion on the film?] : metod. rekom. – Izd. vtore, dop. / Valentina Potapova, Ol'ga Skripnik ; Informacionno-issledovatel'skij centr «Integracija i razvitie». – K. : FOP «Rjabokon'», 2013. – 98 s.

7. Yuryeva K. A. Doslidzhennja hotovnosti vchyteliv pochatkovykh klasiv do roboty v umovakh polietnichnoho sotsiumu [Research readiness primary school teachers to work in a multi-ethnic society] / K. A. Yuryeva // Humanizatsiya navchal'no-vykhovnoho protsesu : zb. nauk. prats'. / za zah. red. prof. V. I. Sypchenka. – Slov"yans'k : SDPU, 2009. – Vyp. KhLV – S. 145–150.

8. Yuryeva K. A. Interaktyvni tekhnolohiyi v etnopedahohichnyy pidhotovtsi maybutnikh uchyteliv [Interactive technologies in ethnopedagogical preparation of future teachers] / K. A. Yuryeva // Psykholoho-pedahohichni problemy sil'skoyi shkoly : zb. nauk. prats' Umans'koho derzh. ped. un-tu imeni Pavla Tychyny / [red. kol. : N. S. Pobirchenko (hol. red.) ta inshi]. – Uman' : PP Zhovtyy, 2011. – Vyp. 36. – S. 154–161.

9. Yuryeva K. A. Kul'turno-osvitnye seredovyshche pedahohichnoho universytetu yak chynnyk osobystisno-profesiynoho stanovlennya maybutn'oho vchytelya [Cultural and educational environment of the pedagogical university as a factor of personality-professional formation of the future teacher] / K. A. Yuryeva // Problemy suchasnoyi pedahohichnoyi osvity. – Ser.: Pedahohika i psykholohiya : zb. statey / red. kol. : O. V. Hluzman, M. Ya. Ihnatenko ta in. – Yalta : RVV K·HU, 2008. – Vyp. 20, ch. 1. – S. 28–34.

10. Yuryeva K. A. Kvalimetrychna model' rezul'tatyvnosti etnopedahohichnoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv [Qualimetric model of the effectiveness of future primary school teachers ethnopedagogical training] / K. A. Yuryeva // Naukovyy chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. – Ser. 17. Teoriya i praktyka navchannya ta vykhovannya : zb. nauk. prats' / red. kol. : V. I. Bondar (vidpovid. red.) ta in. – K. : Vyd vo NPU imeni M. P. Drahomanova, 2009. – Vyp. 13. – S. 214–220.

11. Yuryeva K. A. Meta y zavdannya etnopedahohichnoyi pidhotovky vchyteliv pochatkovykh klasiv [The purpose and objectives etnopedahohichnoyi training of primary school teachers] / K. A. Yuryeva // Zasoby navchal'noyi ta naukoivo-doslidnoyi roboty : zb. nauk. prats' / za zah. red. : prof. V. I. Yevdokymova i prof. O. M. Mykytyuka. – Kharkiv : Vydavets' Prokopenko H. Ye., 2005. – Vyp. 23. – S. 145–152.

12. Yuryeva K. A. Metodolohichni zasady konstruyuvannya zmistu etnopedahohichnoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv [Methodological principles of constructing the content of ethnopedagogical training for primary school future

teachers] / K. A. Yuryeva // *Pidvyshchennya hotovnosti maybutnikh fakhivtsiv do innovatsiynoyi diyal'nosti : Problemy suchasnosti: kul'tura, mystetstvo, pedahohika : zb. nauk. prats'*. – Kharkiv-Luhans'k : Styl'Izdat, 2005. – S. 240–249.

13. Yuryeva K. A. Model' profesiynoyi pidhotovky maybutnikh uchyteliv pochatkovoyi shkoly na zasadakh porivnyal'noyi etnopedahohiky [Model of future primary school teacher's vocational training on the grounds of comparative ethnic pedagogy] / K. A. Yuryeva // *Zasoby navchal'noyi ta naukovo-doslidnoyi roboty : zb. nauk. prats' / redkol. : I. F. Prokopenko ta in.* – Kharkiv : KhNPU imeni H. S. Skovorody, 2016. – Vyp. 46. – S. 115-129.

14. Yuryeva K. A. Teoretychni aspekty vyznachennya kryteriyiv hotovnosti vchyteliv do roboty v umovakh polikul'turnosti [Theoretical aspects of determining criteria for teachers' readiness to work in conditions of multiculturalism] / K. A. Yuryeva // *Pedahohichni osnovy navchal'no-vykhovnoho protsesu u vyshchykh zakladakh osvity Ukrayiny : zb. nauk. prats'. T. 2. Problemy suchasnosti: kul'tura, mystetstvo, pedahohika.* – Kharkiv–Luhans'k : Styl'-Izdat, 2004. – S. 214–223.

15. Yuryeva K. A. Innovacionnye aspekty podgotovki studentov k professional'noj dejatel'nosti v uslovijah jetnokul'turnogo raznoobrazija sovremennogo obshhestva [Innovative aspects of preparing students for professional work in the conditions of the modern society ethno-cultural diversity] / E. A. Yuryeva // *Kvalifikacia pre buducnost' / Editori: PhDr. Daniela Hrehová, PhD. Anna Jenčová.* – Košice : Technická univerzita v Košiciach, 2014 – S. 284-291.

16. Yuryeva K. A. Interaktivnye tehnologii podgotovki budushhih uchitelej k professional'noj dejatel'nosti v polijetnicheskom obshhestve [Interactive technologies for training future teachers for professional work in a multi-ethnic society] / E. A. Yuryeva // *Preduprezhdenie nasil'stvennykh konfliktov v mul'tikul'turnykh soobshhestvah i formirovanie kul'tury mira : sb. nauch. trudov / red.-sost. : M. A. Aradzhioni, I. V. Brunova-Kaliseckaja ; Krymskoe otd. In-ta vostokovedenija im. A. E. Krymskogo NAN Ukrainy.* – K. : ChP «Zoloti Vorota», 2011. – S. 327–333.

17. Yuryeva K. A. Promising strategies development of education in ethnic and cultural diversity of modern Ukrainian society / K. A. Yuryeva, O. V. Voronenko // *Zasoby navchal'noyi ta naukovo-doslidnoyi roboty : zb. nauk. prats' / redkol. : I. F. Prokopenko ta in.* – Kharkiv : KhNPU imeni H. S. Skovorody, 2015. – Vyp. 45. – S. 128–149.